

ВІКТОРІЯ ВАСИЛІВНА ПИЛИП,*кандидат юридичних наук,**Ужгородський національний університет,**кафедра адміністративного, фінансового та інформаційного права;* <https://orcid.org/0000-0001-6483-0749>,*e-mail: victoria.pylyp@ukr.net***ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТІВ ТА ІНСТИТУЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ**

Діяльність інститутів держави та громадянського суспільства в умовах особливих правових режимів певною мірою відрізняється від загального порядку реалізації їхніх повноважень. Це зумовлено як умовами, в яких вони функціонують, так і нормативно-правовими змінами, що здебільшого спрямовані на врегулювання суспільних відносин відповідно до тих реалій, які мають місце в суспільному житті. З урахуванням викладеного метою дослідження стало визначення особливостей діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства України в умовах надзвичайних правових режимів, зокрема під час дії воєнного та надзвичайного станів. Задля досягнення цієї мети використано методи аналізу та синтезу, порівняльно-правовий метод, системно-структурний, методи системного аналізу та прогнозування.

З'ясовано, що магістральну частину в сукупності правових засад побудови та розвитку громадянського суспільства, які є підґрунтям для забезпечення діяльності його інститутів та інституцій в умовах особливих правових режимів, становлять конституційні положення, проте деякі з них можуть обмежуватися на певний строк. Тобто незмінним залишається доктринальний компонент розвитку та функціонування громадянського суспільства, однак видозмінюються змістовні складові засадничого, правозахисного, функціонального й інституційного компонентів.

Визначено, що на період уведення особливих правових режимів деякими законами розширюються межі компетенції органів державної влади щодо їхньої взаємодії з інститутами громадянського суспільства, а також щодо врегулювання діяльності останніх.

До основних заходів, ужитих задля забезпечення національної безпеки протягом 2022–2023 рр. в умовах дії правового режиму воєнного стану та спрямованих на врегулювання діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства, належать: унормування підстав та порядку припинення діяльності громадських об'єднань, релігійних організацій, профспілок, їх об'єднань; закріплення на законодавчому рівні напрямів волонтерської діяльності, спрощення порядку реєстрації волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії російської федерації; порядок діяльності означених інституцій; ухвалення Закону України «Про медіа» з метою стимулювання конкурентного середовища, рівноправності й незалежності медіа та задля захисту національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів тощо. Водночас деякі зі сформульованих і прийнятих положень не є взірцевими, адже певні з них суперечать одне одному, що потребує проведення подальших досліджень з метою усунення юридичних колізій і врешті-решт удосконалення діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства в умовах дії особливих правових режимів.

Ключові слова: *громадянське суспільство, інституція, інститут, надзвичайний правовий режим, воєнний стан, діяльність, нормативно-правовий акт, закон.*

Оригінальна стаття

ВСТУП. Однією з концептуальних ідей формування державної політики та розвитку суспільства є прагнення побудови й формування активного громадянського суспільства, розширення та забезпечення гармонійного функціонування його окремих інститутів й інституцій, створення гідних умов життя людей. Саме такий шлях обирає для себе держава, яка позиціонує та проголошує себе демок-

ратичною, правовою, соціальною. Не є винятком і Україна, адже такий напрям державотворення визнаний ключовим у концепції розвитку нашої держави та знайшов своє закріплення в преамбулі Основного Закону¹.

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР)

Ідею забезпечення сталого розвитку громадянського суспільства й держави для гарантування зростання рівня та якості життя населення визначено як фундаментальний національний інтерес України і закріплено в Законі України «Про національну безпеку України»¹.

Сьогодні на законодавчому рівні визначено принципи внутрішньої політики щодо формування інститутів громадянського суспільства. Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» до них належать: «утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави; завершення політичної реформи, посилення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування і об'єднань громадян, запровадження громадського контролю за діяльністю влади; забезпечення незалежної діяльності об'єднань громадян, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень...»².

Водночас ідея побудови та розвитку громадянського суспільства не повинна зводитися тільки до залучення громадян до процесів державотворення, реалізації визначених владою напрямів державної політики, здійснення громадського контролю за діяльністю інститутів держави тощо. На нашу думку, кінцевим результатом реалізації означеної ідеї має стати суспільство свідомих та активних людей, у якому пріоритетом завжди є людина, її права та законні інтереси, належні умови для життя і розвитку. У зв'язку із цим основними напрямками діяльності інститутів держави й інституцій громадянського суспільства є дотримання та забезпечення прав і законних інтересів людини й громадянина, формування та закріплення гуманних цінностей як у правосвідомості окремих представників суспільства, так і дотримання цих засад у діяльності підприємств, установ та організацій різної відомчої належності тощо. Такі ідеї з певною періодичністю констатуються та висвітлюються гро-

мадськими діячами, представниками державних органів та установ, а також юристами і науковцями.

Про функціональність громадянського суспільства можна судити за особливостями діяльності його інститутів та інституцій. Водночас, як слушно зауважує Г. Берченко (2014, с. 69), «недоцільно оцінювати рівень розвитку громадянського суспільства виключно за формальними показниками, формальною кількістю інститутів громадянського суспільства. Громадянське суспільство не обмежується існуванням розвиненої мережі інститутів. Як соціокультурний феномен воно є певним типом (моделлю) соціальної організації і взаємодії. Його якісними характеристиками є довіра, взаємодопомога, толерантність, здатність до спільних дій, віра людей у свої сили, зорієнтованість на громадські справи, почуття відповідальності».

Важливим, на нашу думку, є врахування і тих чинників, що у відповідний період історичного розвитку України певною мірою визначали особливості розвитку громадянського суспільства, його інститутів та інституцій. Серед них, зокрема, проголошення незалежності нашою державою, ухвалення Конституції України, Революція гідності, обрання стратегічних шляхів євроінтеграційного та євроатлантичного демократичного розвитку України, військова агресія російської федерації тощо. Згадані події та обставини спричиняли корегування напрямів діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства, вони ж зумовлювали характер їхньої діяльності та визначили особливості сучасного стану їх функціонування.

Діяльність інститутів та інституцій громадянського суспільства забезпечується та врегульовується актами чинного законодавства. Водночас уже майже 18 місяців наша держава перебуває в особливому становищі, що насамперед зумовлено дією особливого правового режиму – режиму воєнного стану. З урахуванням вагомої кількості чинників, що визначають відповідний напрям розвитку суспільних відносин, зокрема правових, і тих змін, яких зазнають суспільні відносини, актуалізувалося завдання щодо перегляду теоретико-методологічних основ громадянського суспільства відповідно до сучасних реалій. У контексті порушеної проблематики, на нашу думку, інтерес до особливостей діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства України в умовах надзвичайних правових режимів є цілком обґрунтованим і своєчасним.

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.07.2023).

¹ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 21.07.2023).

² Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 21.07.2023).

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є визначення особливостей діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства України в умовах надзвичайних правових режимів.

Для досягнення мети поставлені такі завдання: проаналізувати положення чинного законодавства, що становлять правову основу діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства; визначити і розглянути ті положення, що внесені до чинного законодавства за період дії воєнного стану, зумовлені його запровадженням і загалом підлягатимуть застосуванню в умовах особливих правових режимів; провести порівняльно-правовий аналіз окреслених вище положень, визначити, що суттєво змінилося, як це безпосередньо позначилося на діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства, окреслити перспективні шляхи вирішення з'ясованих проблемних аспектів.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Досягненню окресленої мети та виконанню поставлених завдань сприяло використання таких методів дослідження, як аналіз і синтез, порівняльно-правовий метод, системно-структурний, метод системного аналізу та прогнозування.

Згадані методи дозволили визначити законодавчі акти, які за своєю сутністю становлять правову основу діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства, визначають принципи їх розвитку та діяльності. Вони ж застосовувалися задля аналізу тих законодавчих новел, які були ухвалені, набули чинності в період дії воєнного стану та зумовлені його впровадженням, а в подальшому підлягатимуть застосуванню в умовах особливих правових режимів. Системно-структурний метод і метод системного аналізу дозволили оцінити, як кількісно змінювалися показники, що характеризують створення окремих органів та установ інститутів громадянського суспільства, кількості осіб, залучених до волонтерської діяльності, тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Діяльність демократичних інститутів в умовах дії особливих правових режимів відрізняється наявністю значної кількості складнощів і протиріч. Українське суспільство, уособлене інститутами та інституціями громадянського суспільства, зараз фактично опинилося залученим до протидії військовій агресії супротивника, матеріально-фінансового забезпечення Збройних Сил України та воєнізованих формувань, а також надання допомоги постраждалим і здійснення інших видів діяльності.

Активна громадянська позиція українців сприяла консолідації нашого народу та інститутів держави. Це засвідчують результати дослідження, проведеного В. Гошовською, І. Кісіль, Л. Лукіною, О. Горулько, І. Негулевським (2022, р. 221, 229–230), відповідно до яких 77 % українців стверджують, що «справи в Україні йдуть у правильному напрямі, 80 % пишаються своєю країною». Водночас ми вважаємо, що прерогативу у виконанні завдань і функцій, які в умовах воєнного стану реалізують інститути та інституції громадянського суспільства, слід усе ж таки віддавати органам державної влади. Адже укорінення сучасних тенденцій, як слушно зауважують В. Борщевський, М. Чех та О. Василиця (2023, с. 124–125), «може призвести до виникнення низки деструктивних процесів, які негативно позначаються на ефективності публічного управління в умовах повоєнного розвитку нашої держави. Передусім це стосується повернення до тих стереотипів взаємовідносин між органами публічної влади, з одного боку, та інститутами громадянського суспільства і бізнесу – з іншого, які існували до війни і визначаються в науковій літературі як ринок обмеженого доступу. Задля недопущення такого сценарію розробка концептуальних засад повоєнного відновлення України має спиратися на демократичні цінності сучасного цивілізованого світу та ґрунтуватися на принципах відкритої конкуренції, людиноцентризму та субсидіарності. Це передбачає посилення контролю за діяльністю органів публічного управління з боку суспільства, зокрема порівняно з воєнним часом, а також запровадження низки обмежень та інституційних бар'єрів, спрямованих на запобігання зловживанням владою та недопущенням її використання задля обмеження конституційних прав і свобод громадян».

Виходячи із сучасних реалій, нинішня ситуація в черговий раз засвідчує, що влада має підтримувати інститути громадянського суспільства та забезпечувати їхню діяльність у правовому й організаційному напрямках (Докаленко, 2022, с. 100). Саме тому вважаємо за доцільне зосередити свої зусилля на визначенні й аналізі тих положень, зокрема й законодавчих новел, що визначають особливості діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства в умовах надзвичайних правових режимів.

Одним із концептуальних законодавчих актів, що є магістральним у визначенні основ громадянського суспільства, є Конституція України. Передумовами її ухвалення стало обрання курсу на забезпечення прав і свобод

людини та громадянина, створення гідних умов життя і розвитку громадянського суспільства, зміцнення громадянської злагоди на землі України тощо¹. Саме норми Основного Закону України становлять правовий статус особи, а серед джерел національного законодавства вона відрізняється «імперативним» положенням.

Ураховуючи викладене, доволі часто під час дослідження основ побудови та розвитку громадянського суспільства науковці звертаються до вивчення й аналізу положень Конституції України. Ми також є прихильниками такого підходу й вважаємо, що норми Основного Закону – це той базис, що є першоосною для побудови та розвитку громадянського суспільства, втілює правові принципи його організації. Слушно зауважує із цього приводу і П. М. Любченко (2008, с. 28), вказуючи, що «Конституція України закріпила правові засади становлення громадянського суспільства, які є підґрунтям для подальшого розвитку законодавства й визначення правового статусу його інститутів, форм і методів їх взаємного впливу, створення ефективного механізму стримувань і противаг не лише в системі державної влади, а й у громадянському суспільстві в цілому.

Фундаментом концепції побудови в Україні громадянського суспільства має стати консенсус щодо основних цілей, цінностей і напрямів розвитку політичного устрою. На відміну від існуючих раніше уявлень, у яких абсолютизувалися приватні інтереси, концепція сучасного громадянського суспільства має базуватися на визнанні потреби в забезпеченні гармонійного поєднання приватних і публічних інтересів. Серцевиною громадянського суспільства є людина, її права, свободи й інтереси. Утворення всіх його інститутів зумовлено тим, що існує необхідність забезпечення умов для нормальної життєдіяльності індивіда, реалізації й захисту його прав та свобод».

Аналіз конституційних принципів побудови та розвитку громадянського суспільства, функціонування його інститутів та інституцій, особливостей їхньої взаємодії з органами держави залишається ключовим завданням і при визначенні нинішніх характеристик діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства в умовах дії особливих правових режимів. Саме тому доцільним є звернення до

напрацювань видатних учених, що здійснювали ґрунтовні дослідження в межах окресленої проблематики.

Комплексному вивченню й аналізу конституційних основ формування громадянського суспільства, засад гармонійного розвитку та функціонування його інститутів та інституцій приділили увагу у своїх наукових розвідках або ж розглянули суміжні дискусійні питання А. Колодій, Н. Філик, С. Кириченко, В. Корнієнко, О. Лотюк, Г. Берченко, П. Любченко, С. Ковальчук та багато інших. Підходи, що застосовувалися вченими до визначення окреслених засад, здебільшого засновані на текстуальному аналізові положень Основного Закону України. А. Колодій (1999, с. 15–16) відніс до принципів громадянського суспільства: свободу й ініціативність особистості, розвиток суспільних відносин відповідно до засад людиноцентризму, гарантування рівних можливостей громадян, захисту їх прав і свобод, плюралізм духовного життя суспільства й усіх форм власності, гарантування невторчання у приватне життя особи, існування та функціонування розвинутої соціальної структури, активну участь недержавних самоврядних організацій у всіх сферах суспільного життя, підпорядкованість громадянському суспільству демократичної правової соціальної держави тощо.

О. Лотюк (2015, с. 42–43) з урахуванням того, що сучасне громадянське суспільство тяжіє до легітимації своєї діяльності, на підставі аналізу конституційних положень виокремила доктринальний, засадничий, правозахисний, функціональний та інституційний компоненти розвитку і функціонування громадянського суспільства. Виходячи з позицій дослідниці, можемо зауважити, що ключовим у доктринальному компоненті є створення гідних умов існування та розвитку громадянського суспільства.

Керівні засади, що становлять «засадничий компонент», спрямовані на утвердження основної мети, завдань і принципів функціонування громадянського суспільства в його взаємодії з державою, закріплені в першому та другому розділах Конституції України. Права і свободи людини є ключовими цінностями громадянського суспільства та становлять правозахисну складову конституційних основ його діяльності.

Функціональним компонентом є форми взаємодії громадянського суспільства та держави, а основоположною його спрямованістю – захист прав людини. Серед них основними є норми Конституції України, які гарантують: свободу об'єднань (ст. 36), можливість участі в

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 21.07.2023).

управлінні державними справами, участь у виборах, референдумах (статті 38, 69), право на мирні збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39), захист приватної власності, яка є основою громадянського суспільства (ст. 41), тощо. Інституційна складова конституційних основ представлена положеннями, що встановлюють конституційно-правовий статус громадських організацій, професійних спілок, гарантують рівність усіх об'єднань громадян (ст. 36) і можливість самоорганізації населення (ст. 140)¹.

У контексті нашого дослідження слід наголосити, що хоча положення Основного Закону є нормами прямої дії, а права й свободи людини та громадянина не підлягають обмеженню, існують певні винятки, зокрема в разі дії воєнного або надзвичайного стану, тобто особливих правових режимів². Серед керівних принципів, що окреслені в Конституції України та є основою побудови й розвитку громадянського суспільства, обмеженню можуть підлягати: недоторканність житла (ст. 30); право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); право на свободу від втручання в особисте й сімейне життя особи (ст. 32); право на свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34); право на участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38); право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування (ст. 39); право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність (ст. 42); право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст. 43); право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44); право на освіту (ст. 53)³.

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.07.2023).

² Там само.

³ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.07.2023).

На доповнення означених принципів доцільно зауважити, що одним із визначальних обов'язків і принципів діяльності правової держави відповідно до ст. 36 Конституції України є засада невтручання в реалізацію права на свободу об'єднання громадянами, а також у діяльність самого об'єднання, за винятком тих обмежень, що встановлені законом, зокрема в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей⁴.

Саме тому закріплення в Основному Законі положення про те, що засади утворення, діяльності об'єднань громадян визначаються виключно законами, є цілком виваженим та обґрунтованим кроком. Водночас слід наголосити на суперечливості положень ст. 36 Конституції України та ст. 7 Закону України «Про громадські об'єднання». Так, зокрема, ст. 36 Основного Закону передбачено, що лише громадяни України мають право на свободу об'єднання у громадські організації, а ст. 7 Закону України «Про громадські об'єднання» закріплено таке право ще й за іноземцями та особами без громадянства⁵.

У юридичній літературі з метою виправлення ситуації, що склалася, висвітлюються два шляхи її вирішення:

– перший полягає в зміні Конституції України шляхом викладення її положень у новій редакції, зокрема перший розділ стосувався б запитань конституційного ладу, другий – статусу людини і громадянина, а третій – питань громадянського суспільства та засад його функціонування з органами публічної влади;

– другий варіант міг би бути реалізований шляхом доповнення Конституції України розділом III-1 «Громадянське суспільство», що закріплював би поняття громадянського суспільства, його суб'єктів, принципи взаємодії між його інститутами й органами публічної

21.07.2023); Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 21.07.2023).

⁴ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.07.2023).

⁵ Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 21.07.2023).

влади, обов'язки громадського контролю за діяльністю останніх і можливість держави втручатися в діяльність інститутів громадянського суспільства лише у виняткових випадках, визначених законом (Ковальчук, Пивовар, 2022, с. 177–178).

Небезпідставною є теза про те, що конституційні засади, які є фундаментальними для побудови та розвитку громадянського суспільства в умовах особливих правових режимів, зокрема під час дії правового режиму воєнного або надзвичайного стану, можуть обмежуватися, однак водночас законодавцем визначено й гарантії неприпустимості використання цих режимів для обмеження прав і свобод людини та (Kryvoruchko, Pylyp, Makarova, 2023, p. 229; Shelever et al., 2023, p. 256).

Гарантіями законності в умовах воєнного стану є недопустимість внесення змін до Конституції України та Конституції Автономної Республіки Крим, заборона проведення виборів Президента України, виборів до Верховної Ради України та Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також органів місцевого самоврядування. Недопустимим є і проведення всеукраїнських та місцевих референдумів, страйків, масових зібрань та акцій¹.

Отже, в умовах дії особливих правових режимів посилюється державне управління не лише щодо інститутів держави, а й інститутів та інституцій громадянського суспільства. Тобто сталим є доктринальний компонент розвитку та функціонування громадянського суспільства, а засадничий, правозахисний, функціональний та інституційний компоненти зазнають суттєвих змін. Особливо це стосується діяльності сектору безпеки та оборони й інститутів, залучених до реалізації окремих функцій у цьому напрямі, а також правоохоронної, правозахисної та інших видів діяльності. При цьому загальним пріоритетним завданням у діяльності перерахованих суб'єктів є забезпечення безпеки індивіда, суспільства та держави шляхом нівелювання негативного впливу обставин і чинників, об'єктивно небезпечних для останніх.

Зважаючи на те, що виключно законами можуть обмежуватися або визначатися права й обов'язки громадян, їхніх об'єднань, вважаємо за доцільне проаналізувати їхні окремі положення. Деякі складові політики сприяння

становленню громадянського суспільства, його інститутів та інституцій знайшли відображення в таких законах України: «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. № 987-XII, «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII, «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 р. № 554/97-ВР, «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР, «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р. № 1045-XIV, «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 р. № 2625-III, «Про засади регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV, «Про соціальний діалог в Україні» від 23 грудня 2010 р. № 2862-VI, «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI, «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI, «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» від 22 червня 2012 р. № 5026-VI, «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 р. № 5073-VI, «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII, «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 р. № 1414-IX, «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 р. № 2834-IX та ін.

Показовими в цьому контексті також ставали прийняті свого часу укази Президента України: «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» від 24 березня 2012 р. № 212/2012 (втратив чинність), «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 (втратив чинність), «Питання Координаційної ради сприяння розвитку громадянського суспільства» від 4 листопада 2016 р. № 487/2016 (втратив чинність), а також Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр. та Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр., що затверджувалися відповідними указами Президента України. З метою виконання заходів, визначених у згаданих стратегіях, органами виконавчої влади з певною періодичністю затверджувалися регіональні та місцеві програми, а також підзаконні нормативно-правові акти щодо впровадження відповідних заходів.

Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на

¹ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 21.07.2023).

2021–2026 рр. передбачено, що стратегічними завданнями на наступні роки є: створення сприятливих умов для реалізації громадянами права на об'єднання, підвищення рівня участі громадян у діяльності інститутів громадянського суспільства, вдосконалення порядку створення та припинення діяльності органів самоорганізації населення, розширення переліку їхніх повноважень, визначення чіткого порядку наділення їх частиною повноважень органів місцевого самоврядування та ресурсами, необхідними для реалізації власних і делегованих повноважень, врегулювання питань розпорядження власними фінансами та майном, а також майном і фінансами, переданими місцевими радами; створення умов для фінансової підтримки інститутів громадянського суспільства органами державної влади та органами місцевого самоврядування; створення сприятливих умов для підтримки інститутів громадянського суспільства громадянами та суб'єктами господарювання, зокрема шляхом запровадження податкових стимулів для підтримки інститутів громадянського суспільства, їх участі в соціально-економічному розвитку держави з урахуванням світової практики; сприяння розвитку благодійної діяльності, зокрема шляхом перегляду розміру неоподатковуваної податком на доходи фізичних осіб благодійної допомоги, яка надається інститутами громадянського суспільства, що мають статус неприбуткових, на користь осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначених Законом України «Про соціальні послуги»; сприяння розвитку волонтерської діяльності; підтримка вдосконалення процедур банківського обслуговування інститутів громадянського суспільства, що мають статус неприбуткових, зокрема під час здійснення міжнародних розрахунків; реалізація проектів, спрямованих на розвиток інфраструктури, зокрема цифрової, яка створює умови для ефективного функціонування інститутів громадянського суспільства, сприяє поліпшенню доступу таких інститутів до навчання, комунікації, мережування, обміну ресурсами¹.

Щодо особливостей функціонування інституцій громадянського суспільства, то тут слід зауважити, що до проголошення незале-

жності України було зареєстровано 324 громадські організації, після ухвалення Конституції України – 3 548. У подальшому суттєві зміни відбулися після 2014 р. через війну росії проти України. Протягом 2016–2020 рр. відбулося збільшення кількості юридичних осіб за організаційно-правовими формами таким чином: «громадські організації – на 22 149 (з 70 321 станом на 1 січня 2016 року до 92 470 станом на 1 січня 2021 року), громадські спілки – на 1 122 (з 753 до 1 875 відповідно), благодійні організації – на 4 428 (з 15 384 до 19 812 відповідно), релігійні організації – на 3 390 (з 23 261 до 26 651 відповідно), творчі спілки (інші професійні організації) – на 38 (з 279 до 317 відповідно), професійні спілки та їх об'єднання – на 2 392 (з 26 321 до 28 713 відповідно), органи самоорганізації населення – на 234 (з 1 415 до 1 649 відповідно)»². Відповідно до даних Державної служби статистики України станом на 1 січня 2022 р. в Україні було зареєстровано вже 96 543 громадські організації, 2 071 – асоціація громадських об'єднань, 26 915 – релігійних організацій, 28 792 – професійні спілки, 318 – творчих спілок, 20 498 – благодійних організацій і 1 730 – органів самоорганізації населення.

Позитивні зміни відбулися не лише в аспекті кількісного збільшення окремих інститутів громадянського суспільства, а й якісного. Це засвідчується й даними Українського незалежного центру позапартійних досліджень, виконавця проекту Агентства США з міжнародного розвитку, що впроваджується організацією FHI360 разом з Міжнародним центром з некомерційного права, щодо оцінки індексу сталості розвитку організацій громадянського суспільства. Згідно з отриманими даними суттєве зрушення відбулося впродовж 2014–2019 рр. Це стосувалося здебільшого набуття інститутами громадянського суспільства організаційної спроможності й фінансової життєздатності, розвитку інфраструктури громадянського сектору, а з 2019 р. до 2021 р. ці показники продовжували залишатися відносно незмінними³. Водночас важливо наголосити на тому, що зниження ефективності взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства зумовлено бюрократизацією цього процесу, з

¹ Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : затв. Указом Президента України від 27.09.2021 № 487/2021 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021> (дата звернення: 21.07.2023).

² Там само.

³ Індекс сталості організацій громадянського суспільства CSOSI – 2017–2022 // Український незалежний центр політичних досліджень : сайт. URL: <http://www.ucipr.org.ua/ua/holovna/proiektyn-deks-stalost-organ-zac-y-gromadyanskogo-susp-lstva> (дата звернення: 21.07.2023).

одного боку, та відсутністю у громадян навичок відстоювати свою позицію в легітимному полі суспільно-політичних відносин – з іншого (Tikhonova et al., 2022, p. 162, 169). Тому в період повоєнної відбудови нашої держави це вкрай важливо враховувати під час планування відповідних стратегій діяльності та плану заходів.

Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства неможлива без діяльності різного роду громадських організацій, покликаних забезпечувати розвиток громадської активності, а також стати ефективними суб'єктами громадського контролю (Ковальчук, 2019, с. 145). Виходячи з інтересів національної безпеки, під час дії воєнного стану Закон України «Про громадські об'єднання» було доповнено низкою положень. Законодавчі новели, що були внесені після повномасштабного вторгнення, стосувалися здебільшого порядку діяльності та реєстрації таких об'єднань. Так, ними передбачено, що: «1. Утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду російської імперської політики та її символіки, комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, порушення рівноправності громадян залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України; пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, забороняються»¹.

¹ Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // БД «Законодавство

Діяльність громадських об'єднань, метою функціонування яких є хоча б одна з перерахованих вище, може бути заборонена судом. Припиненню підлягає і діяльність тих організацій, керівники яких засуджені за державну зраду. Подібні зміни внесені і до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Так, факт засудження уповноважених осіб релігійної організації за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111 Кримінального кодексу України, є підставою про припинення діяльності цієї організації в судовому порядку². Саме ці положення є втіленням положень ст. 37 Конституції України, відповідно до якої «утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються»³.

Важливо також наголосити, що в цілях національної безпеки зараз на законодавчому рівні закріплено положення про припинення діяльності профспілок, їх об'єднань, якщо діяльність останніх порушує Конституцію України та закони України, зокрема в разі засудження їхніх уповноважених осіб за вчинення колабораційної діяльності. За загальним правилом, їхня діяльність забороняється на підставі рішення місцевого суду, а профспілок зі статусом всеукраїнських і республіканських та об'єднань профспілок з відповідним статусом – лише за рішенням Верховного Суду України⁴. Вважаємо, що перспективним на шля-

України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 21.07.2023).

² Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 № 987-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (дата звернення: 21.07.2023).

³ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.07.2023).

⁴ Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV // БД «Законодавство України» / ВР

ху розширення можливостей діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства є наділення правом іноземців реєструвати профспілки, їх об'єднання, адже таким чином закордонні роботодавці та працівники, інвестиції яких відіграватимуть у повоєнній відбудові України важливу роль, будуть відчувати себе більш захищеними у правовому полі.

Активізувалася діяльність інститутів та інституцій громадянського суспільства і в напрямі благодійної діяльності, зокрема щодо організації волонтерського руху та надання волонтерської допомоги. Стрімке його зародження відбулося у 2014 р. Як слушно зауважує О. Головка (2023, с. 16), «у 2014–2015 рр. волонтерські групи взяли на себе такі важливі державні інституційні функції, як забезпечення армії, вивезення з зони бойових дій поранених, їх лікування та забезпечення ліками, доглядом, організація вивезення мирних громадян із зони бойових дій та турбота про переселенців. З 24 лютого 2022 р. волонтерський рух в Україні не просто посилюється, а набув небачених раніше масштабів». Особливо це стосується виконання соціальних завдань, серед яких: забезпечення евакуації населення, доставка їм ліків, питної води, продуктів харчування та інших необхідних товарів, які, як слушно зауважує Н. Філіпська (2022, с. 73), «взяли на себе існуючі або створені після 24 лютого 2022 р. недержавні об'єднання, волонтерські організації, окремі ініціативні індивіди як представники громадянського суспільства».

Для репрезентативності наведених тез щодо активізації волонтерської діяльності вважаємо за доцільне навести деякі кількісні показники. Так, упродовж 2022 р. в Реєстрі волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації було зареєстровано 2 383 особи, що у 8,4 рази більше, аніж за весь період його існування. До 2022 р. в ньому обліковувалося лише 320 українців. На нашу думку, активна реєстрація осіб, залучених до волонтерської діяльності, у передбаченому законом порядку, тобто з унесенням відомостей про них у згаданий реєстр, що відбувається за заявою особи, пояснюється змінами, внесеними до податкового законодавства. Адже невключення грошових коштів, отриманих на особистий рахунок волонтера, до суми щорічного оподаткованого доходу,

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14> (дата звернення: 21.07.2023).

можливе лише в разі його реєстрації в згаданому реєстрі, а також за наявності документального підтвердження витрати цих коштів на благодійність¹.

Суттєвим кроком, спрямованим на легалізацію волонтерської діяльності, стало внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність». Сьогодні ним, зокрема, передбачено, що напрямами волонтерської діяльності є задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, органів державної влади й окремих громадян, реалізація евакуаційних заходів. Вважаємо, що численні нормативні зміни, яких зазнав згаданий Закон протягом останнього року, здебільшого спрямовані на розширення та підтримку волонтерської діяльності, потреба в наданні якої актуалізована й загрозами аварій техногенного, природного характеру, дією особливого періоду правового режиму воєнного стану, потребами усунення наслідків бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації, а також післявоєнного відновлення й розвитку України та ін.²

Вагомим кроком на шляху забезпечення сталого та гармонійного розвитку громадянського суспільства було ухвалення Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Ним гарантовано та забезпечено участь громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства в реалізації цієї політики, зокрема щодо їх залучення до виконання завдань національно-патріотичного виховання, оборонної свідомості та громадянської стійкості, формування навичок критичного мислення, медіаграмотності та запобігання поширенню недостовірної інформації³. Для реалізації цих завдань інститути громадянського суспільства

¹ Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 21.07.2023).

² Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 21.07.2023).

³ Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-XI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20> (дата звернення: 21.07.2023).

ва наділені широким спектром прав, зокрема вони можуть отримувати фінансову, інформаційну, методичну, організаційну допомогу та інші види державної підтримки на реалізацію проєктів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності (щодо національно-патріотичного виховання, військово-патріотичного виховання або громадянської освіти) у встановленому законодавством порядку, а також підтримку, що надається за рахунок коштів місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством; брати участь у виконанні державних цільових, регіональних та місцевих програм у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності; створювати заклади сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності; брати участь в оцінюванні ефективності реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності тощо¹. Водночас актуалізований запит про нерозробленість механізмів правового регулювання в частині реалізації таких прав та юридичних гарантій, що також потребує свого вирішення.

Суттєві зрушення відбулися і в державному регулюванні діяльності медіа, зокрема й недержавних. Це зумовлено завданням щодо забезпечення інформаційної безпеки. Не можна допустити, щоб недержавні медіа використовувалися задля реалізації цілей гібридної інформаційної війни шляхом поширення неправдивої інформації, підриву довіри до інститутів держави, військових, правоохоронних органів, інституцій громадянського суспільства. Слід урахувати, що інструментами такої війни є: «викривлення та фальсифікація фактів, поширення чуток; створення фейків та їх підлаштування під існуючі факти з метою дезорієнтації громадян; виривання фраз із контексту та приховування або вказування невірних джерел інформації; психологічний тиск з використанням різних каналів комунікації; створення “інформаційного шуму” навколо суспільно значущих проблем тощо» (Докаленко, 2022, с. 97–98).

З метою унеможливлення ведення на території України інформаційної війни, недопу-

щення порушення її національних інтересів, зокрема шляхом забезпечення права громадян на оперативне отримання достовірної та різнобічної інформації, забезпечення плюралізму у висвітленні певних обставин у медіа та інших цілей, Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про медіа». У розділі IX цього Закону визначено обмеження щодо змісту інформації в медіа, пов'язаної зі збройною агресією, структури власності та фінансування медіа під час збройної агресії, обмеження, що стосуються діяльності іноземних лінійних медіа². Вважаємо, що ухвалення цього Закону не лише сприяє унеможливленню діяльності медіа, які є провідниками пропаганди держави-агресора, а й сприятиме формуванню довіри до компетентних джерел інформації, знань у галузі інформаційної гігієни, виробленню навичок критичного мислення, формуванню медіаграмотності серед населення.

Окрім воєнного стану, в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю та здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства, тимчасово може вводиться надзвичайний стан із зазначенням строку дії цих обмежень. Уведення надзвичайного стану передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки й здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини та громадянина й прав та законних інтересів юридичних осіб³.

Через надзвичайні ситуації техногенного чи природного характеру можуть вводитися

¹ Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-XI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20> (дата звернення: 21.07.2023).

² Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20> (дата звернення: 21.07.2023).

³ Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14> (дата звернення: 21.07.2023).

додаткові заходи режиму надзвичайного стану, визначені ст. 17 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану». Сьогодні законодавчі положення щодо порядку врегулювання діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства за таких умов поки що не зазнали суттєвих змін. Однак у цілому слід наголосити, що за таких режимів (надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру) також посилюється державний регуляторний вплив на органи не лише державної влади, а й місцевого самоврядування та інші спеціально створені органи та установи, що беззаперечно буде зачіпати й діяльність інститутів громадянського суспільства. При цьому компетенція інститутів держави, що доповнюється додатковими повноваженнями, спрямована на врегулювання суспільних відносин у кризових умовах задля забезпечення безпеки особи, суспільства та держави (Клименко, 2017, с. 86).

ВИСНОВКИ. Діяльність інститутів та інституцій громадянського суспільства, попри функціонування здебільшого в царині недержавних відносин, усе ж таки тяжіє до нормативної регламентації. Насамперед це зумовлено тим фактом, що у правовій, соціальній, демократичній державі правовий статус людини та громадянина закріплено в положеннях чинного законодавства.

Прийняття рішення про уведення в державі особливих правових режимів, зокрема надзвичайного або воєнного стану, зазвичай зумовлено виникненням та існуванням реальних загроз національній безпеці, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, незаконного захоплення державної влади, посягання на права й свободи людини, виникненням загроз здоров'ю населення тощо. Саме зважаючи на наявність цих обставин, держава посилює свою регулятивну діяльність шляхом наділення додатковими повноваженнями своїх органів та установ, що позначається на особливостях діяльності недержавних утворень, якими є інститути та інституції громадянського суспільства.

Магістральну частину в сукупності правових засад побудови та розвитку громадянського суспільства, які є підґрунтям для забезпечення діяльності його інститутів та інституцій, становлять конституційні положення. Серед змістовних складових компонентів розвитку та функціонування громадянського суспільства в

умовах особливих правових режимів незмінним залишається доктринальний, водночас змінюються засадничий, правозахисний, функціональний та інституційний компоненти. Це зумовлено положеннями ст. 64 Конституції України, якою передбачено можливість додаткових обмежень прав і свобод людини та громадянина.

У період дії воєнного або надзвичайного правових режимів розширюються межі компетенції органів державної влади, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування та інших спеціально створених органів та установ в аспектах їхньої взаємодії з інститутами громадянського суспільства, а також щодо врегулювання діяльності останніх.

До основних заходів, ужитих задля забезпечення національної безпеки протягом 2022–2023 рр. в умовах дії правового режиму воєнного стану, спрямованих на врегулювання діяльності інститутів та інституцій громадянського суспільства, належать: унормування підстав та порядку припинення діяльності громадських об'єднань, релігійних організацій, профспілок, їх об'єднань; закріплення на законодавчому рівні напрямів волонтерської діяльності, спрощення порядку реєстрації волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації; ухвалення Закону України «Про медіа» з метою стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа та задля захисту національних інтересів України й прав користувачів медіа-сервісів тощо.

Водночас потребують усунення юридичні колізії, що наразі мають місце. Серед них право на свободу об'єднання у громадські організації, закріплене як за громадянами України (ст. 36 Конституції України), так і за іноземними громадянами (ст. 7 Закону України «Про громадські об'єднання»). Убачаємо, що перспективним є все ж таки закріплення цього права і за іноземцями, адже це може сприяти залученню зарубіжного капіталу, що набуває актуальності вже зараз, а особливого значення набуде в умовах повоєнної відбудови України.

Водночас слід наголосити, що в реаліях сьогодення досліджувана проблематика потребує подальших ґрунтовних розвідок, зважаючи на постійну появу нових ризиків і складнощів у бутті Українського народу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Берченко В. Г. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти : монографія. Харків : Юрайт, 2014. 208 с.

2. Борщевський В. В., Чех М. М., Василиця О. Б. Публічне управління в умовах війни: як не допустити повернення ринку обмеженого доступу в Україні на етапі повоєнного розвитку. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 1 (7). С. 113–126. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-113-126](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-113-126).
3. Головка О. В. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 9–18. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.01>.
4. Докаленко В. В. Взаємодія між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства в Україні в умовах широкомасштабної війни. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 1. С. 87–103. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2022.15.04>.
5. Клименко Н. Г. Особливості державного регулювання діяльності недержавних інституцій в умовах особливих правових режимів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 6. С. 82–87.
6. Ковальчук С. В. Правові засади взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави : дис. ... д-ра філософії : 081. Львів, 2019. 216 с.
7. Ковальчук С., Пивовар М. Напрямки реформування громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах війни в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 173–178. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.32>.
8. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : автореф. ... дис. д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.02. Київ, 1999. 36 с.
9. Лотюк О. С. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2015. 445 с.
10. Любченко П. М. Місцеве самоврядування в системі інститутів громадського суспільства: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2008. 40 с.
11. Філіпська Н. О. Роль недержавних громадських об'єднань у захисті прав осіб з обмеженими можливостями в Україні під час війни. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 69–80. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.4.06>.
12. Goshovska V., Kisiel I., Lukina L., Gorulko O., Nehulevskiy I. Development of democratic values as a basis for the consolidation of modern Ukrainian society. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11, Iss. 57. Pp. 221–231. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.57.09.23>.
13. Kryvoruchko L., Pylyp V., Makarova O. Activities of Ukraine law enforcement agencies to ensure the rights and freedoms of citizens during martial law. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, Iss. 64. Pp. 228–236. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.64.04.22>.
14. Shelever N., Filipaska N., Varunts L., Pylyp V., Voron D. Constitutional law and judicial guarantees: their structure and interpretation at the national and international level. *Cuestiones Políticas*. 2023. Vol. 41, Iss. 77. Pp. 256–269. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.17>.
15. Tikhonova O. V., Holdovskiy A. H., Bratasyuk O. B., Chornohor N. S., Herbut N. A., Serohina N. K. The efficiency of tools for social interaction between public authorities and civil society. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11, Iss. 51. Pp. 161–170. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.15>.

Надійшла до редакції: 28.07.2023

Прийнята до опублікування: 03.08.2023

REFERENCES

1. Berchenko, V. H. (2008). *Civil society in Ukraine: constitutional aspects*. Yurait.
2. Borshchevskiy, V. V., Chekh, M. M., & Vasylytsia, O. B. (2023). Public management during the war: how to prevent the return of a restricted access market in Ukraine during the stage of post-war development. *Current Issues in Modern Science*, 1(7), 113–126. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1\(7\)-113-126](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-1(7)-113-126).
3. Dokalenko, V. V. (2022). Interaction between public authorities and institutions of civil society in Ukraine in the conditions of large-scale war. *Public Administration and Regional Development*, 1, 87–103. <https://doi.org/10.34132/pard2022.15.04>.
4. Filipaska, N. O. (2022). The role of non-governmental public associations in protecting the rights of persons with disabilities in Ukraine during the war. *Law and Safety*, 4(87), 69–80. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.4.06>.
5. Goshovska, V., Kisiel, I., Lukina, L., Gorulko, O., & Nehulevskiy, I. (2022). Development of democratic values as a basis for the consolidation of modern Ukrainian society. *Amazonia Investiga*, 11(57), 221–231. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.57.09.23>.
6. Holovko, O. V. (2023). Volunteering in Ukraine: historical and legal aspects. *Law and Safety*, 89(2), 9–18. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.01>.

7. Klymenko, N. H. (2017). Features of government control of non-governmental institutions under special legal regime. *Investment: Practice and Experience*, 6, 82–87.
8. Kolodii, A. M. (1999). *Constitution and development of law principles in Ukraine (methodological questions)* [Doctoral thesis, Taras Shevchenko National University of Kyiv].
9. Kovalchuk, S. V. (2019). *Legal principles of interaction between civil society and public authorities in the conditions of formation of democratic, rule of law in Ukraine* [Candidate dissertation, Lviv Polytechnic National University].
10. Kovalchuk, S., & Pivovar, M. (2022). Directions of reforming civil society and public authorities in the conditions of war in Ukraine. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 1, 173–178. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.32>
11. Kryvoruchko, L., Pylyp, V., & Makarova, O. (2023). Activities of Ukraine law enforcement agencies to ensure the rights and freedoms of citizens during martial law. *Amazonia Investiga*, 12(64), 228–236. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.64.04.22>.
12. Liubchenko, P. M. (2008). *Local government in the system of civil society institutes: constitutional-and-legal aspect* [Doctoral thesis, Yaroslav Mudryi National Law Academy].
13. Lotiuk, O. S. (2015). *Constitutional and legal foundations of the development and functioning of civil society in Ukraine* [Doctoral dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv].
14. Shelever, N., Filipiska, N., Varunts, L., Pylyp, V., & Voron, D. (2023). Constitutional law and judicial guarantees: their structure and interpretation at the national and international level. *Cuestiones Políticas*, 41(77), 256–269. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.17>.
15. Tikhonova, O. V., Holdovskyi, A. H., Bratasyuk, O. B., Chornohor, N. S., Herbut, N. A., & Serohina, N. K. (2022). The efficiency of tools for social interaction between public authorities and civil society. *Amazonia Investiga*, 11(51), 161–170. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.15>.

Received the editorial office: 28 July 2023

Accepted for publication: 3 August 2023

VIKTORIA VASYLIVNA PYLYP,

Candidate of Law,

Uzhhorod National University,

Department of Administrative, Financial and Information Law;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6483-0749>,

e-mail: victoria.pylyp@ukr.net

UKRAINIAN CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS AND ORGANISATIONS ACTIVITIES UNDER SPECIAL LEGAL REGIMES

The activity of state institutions and civil society under special legal regimes differs from the general procedure for exercising their powers to some extent. This is due to both the conditions in which they operate and the regulatory and legal changes that are mainly aimed at regulating social relations in accordance with the realities of public life. Given the above, the purpose of the study was to determine the peculiarities of the activities of institutions and organisations of civil society in Ukraine under emergency legal regimes, in particular during martial law and the state of emergency.

It has been found that the main part of the legal framework for the establishment and development of civil society, which is the basis for the operation of its institutions and organisations under special legal regimes, is made up of constitutional provisions, but some of them may be limited for a certain period of time. Therefore, the doctrinal component of the development and functioning of civil society remains unchanged, but the substantive components of the fundamental, human rights, functional and institutional components are modified.

It has been determined that for the period of introduction of special legal regimes, some laws expand the scope of competence of public authorities in terms of their interaction with civil society institutions, as well as in terms of regulation of the latter's activities.

The main measures taken to ensure national security in 2022-2023 under the legal regime of martial law and aimed at regulating the activities of civil society institutions and organisations include: regulating the grounds and procedure for terminating the activities of public associations, religious organisations, trade unions, and their associations; enshrining at the legislative level the areas of volunteer activity, simplifying the procedure for registering volunteers for the anti-terrorist operation and/or measures to ensure national security and defence, repulse and deter the armed aggression of the Russian Federation; the procedure for the activities of these

institutions; adopting the Law of Ukraine "On media" to stimulate a competitive environment, equality and independence of the media and to protect the national interests of Ukraine and the rights of users of media services, etc. At the same time, some of the provisions formulated and adopted are not exemplary, as some of them contradict each other, which requires further research to eliminate legal conflicts and ultimately improve the activities of civil society institutions and institutions under special legal regimes.

Key words: *civil society, institution, organisation, emergency legal regime, martial law, activity, legal act, law.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Пилип В. В. Діяльність інститутів та інституцій громадянського суспільства України в умовах особливих правових режимів. *Право і безпека*. 2023. № 4 (91). С. 20–33. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.02>.

Citation (APA): Pylyp, V. V. (2023). Ukrainian civil society institutions and organisations activities under special legal regimes. *Law and Safety*, 4(91), 20–33. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.02>.